

С. М. Яременко,
доцент кафедри менеджменту банківської діяльності,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

КОМПЛЕКСНА СИСТЕМА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ БАНКУ ТА ЇЇ СТРУКТУРА

В статье обосновывается необходимость создания комплексной системы экономической безопасности банка, элементами которой предлагается рассматривать безопасность материальных и финансовых ресурсов информационную и кадровую безопасность.

Ключевые слова: экономическая безопасность банка, комплексная система экономической безопасности банка, безопасность материальных ресурсов банка, финансовая безопасность банка, информационная безопасность банка, кадровая безопасность банка.

In the article the necessity of creation of the complex system of economic security is grounded for the elements of which it is suggested to examine safety of financial and financial resources informative and skilled safety.

Key words: economic security of bank, complex system of economic security of bank, safety of material resources of bank, financial safety of bank, informative safety of bank, skilled safety of bank.

Ключові слова: економічна безпека банку, комплексна система економічної безпеки банку, безпека матеріальних ресурсів банку, фінансова безпека банку, інформаційна безпека банку, кадрова безпека банку.

Соціально-економічні трансформації в економіці України характеризуються низкою взаємопов'язаних факторів, серед яких є як позитивні, так і негативні, які призводять до зростання ризиків і загроз. Серед останніх — нестабільність політичної і соціально-економічної ситуації в країні, недосконалість законодавства, яке не сприяє захисту інтересів банків у процесі їхньої діяльності, незначні внутрішні можливості щодо формування фінансових ресурсів банків, низький рівень довіри населення до банків, зростаючі показники злочинності у суспільстві, у тому числі і в банківській діяльності, недобросовісна поведінка та непрофесійна діяльність працівників банків. Усе це свідчить про те, що банки здійснюють свою діяльність під впливом постійно існуючих ризиків різного спрямування, які створюють для них досить небезпечні ситуації. За таких умов банки повинні приділяти підвищену увагу забезпеченню своєї безпеки, орієнтуючись насамперед на власні можливості. Однак заходи, яких вживають банки щодо забезпечення своєї безпеки, ще не мають системного характеру, а спрямовуються лише на захист від окремих загроз, що в підсумку не забезпечує необхідного рівня банківської безпеки. Основними причинами є недостатньо об'єктивно обрані пріоритети в процесі організації безпеки банків, ототожнення безпеки лише з діяльністю спеціально створених підрозділів, а не поширення її заходів на функції всіх підрозділів банків, відсутність комплексного підходу до забезпечення банківської безпеки.

Крім того, банки, організовуючи свою безпеку, спрямовують зусилля окремо по кожному з видів безпеки — інформаційної, економічної, кадрової і т. д. — і не пов'язують їх з інтересами економічної безпеки, від чого вжиті заходи не мають суттєвого впливу на економічний стан банку. Разом з тим, дослідження ролі, місця, видів безпеки у захисті інтересів банків показує, що банківська безпека має концентрувати свої зусилля насамперед навколо забезпечення саме економічної безпеки банків, створюючи умови для формування високого рівня стійкості банків до впливу загроз, підтримання ними своєї ліквідності та платоспроможності, у тому числі і під дією різного роду дестабілізуючих факторів.

Теоретичним і практичним питанням безпеки банківської діяльності присвячено праці багатьох вітчизняних і зарубіжних учених. Значний внесок у дослідження цих проблем зробили українські вчені О. Барановський [1], В. Геєць [4], М. Зубок [2], а також зарубіжні — А. Колосов [3], В. Сенчагов [8], В. Ярочкін [9] та ін.

Віддаючи належне доробку учених у цій сфері, слід зауважити, що у вітчизняній економічній літературі бракує комплексних досліджень, які стосуються проблеми забезпечення економічної безпеки банків. Саме тому метою статті є дослідження комплексного підходу до формування системи економічної безпеки банку та виділення складових такої системи.

Існуючі умови банківської діяльності в Україні, перспективи їх розвитку та стан забезпечення безпеки банківської діяльності вимагають нових підходів до її організації. Формування системи безпеки банків має здійснюватися на основі захисту їх економічних інтересів, що, у свою чергу, вимагає системного підходу. Разом з тим діяльність банків повинна мати режимний характер, тобто бути спеціально врегульованою стосовно формування і використання всіх видів ресурсів банку, поведінки персоналу, проведення банківських операцій та поведінки банку в цілому в умовах дії несприятливих для нього факторів. Реалізація вказаних пропозицій буде ефективною лише за умов створення у банках комплексної системи економічної безпеки як одного із головних чинників формування безпечного їх стану на ринку та реалізації економічних інтересів.

Оптимальним підходом до визначення структури комплексної системи економічної безпеки є ресурсний підхід. Основними ресурсами, які забезпечують діяльність банку, є фінансові, матеріальні, інформаційні та кадрові. Тобто, щодо ресурсів, то тут діяльність банків має інтегрований характер. Виходячи з цього основні зусилля комплексної системи економічної безпеки мають спрямовуватися саме на захист зазначеної сукупності ресурсів у процесі як їх формування, так і використання. За таких умов структуру вказаної системи будуть складати безпека матеріальних ресурсів, безпека фінансових ресурсів, інформаційна безпека, кадрова безпека. У свою чергу безпека матеріальних ресурсів банку повинна передбачати формування відповідної системи захисту його матеріальних цінностей у такій структурі: забезпечення строгого і безумовного обліку матеріальних цінностей; формування у банку відповідальності персоналу за правильне зберігання, технічний стан, грамотну експлуатацію та шкоду, завдану банку втратою, пошкодженням чи виведенням з ладу його обладнання, технічних засобів та інших цінностей; розроблення відповідної нормативної бази, яка б регулювала дії адміністрації, персоналу банку та третіх осіб щодо захисту матеріальних цінностей, порядок їх отримання, правила експлуатації і обслуговування, зберігання в наявності, передавання і т. п.; організація надійної охорони матеріальних цінностей, яка б виключала можливість їх псування, знищення і крадіжки, створення умов їх надійної схоронності; проведення періодичних перевірок наявності і стану матеріальних цінностей, умов їх зберігання і експлуатації, контроль дотримання працівниками банку встановлених правил роботи з матеріальними цінностями.

Фінансова безпека банку є головною складовою у структурі комплексної системи економічної безпеки банку. Саме фінансова безпека визначає рівень стійкості та живучості банку на ринку. Різні автори безліч разів з різних точок зору розглядали фінансову безпеку держави, суб'єкта господарювання, у тому числі і банку, обґрунтовуючи шляхи та способи її ефективного забезпечення. Разом з тим слід зазначити, що, незважаючи на те, що банк є суто фінансовою установою, його фінансова безпека не може розглядатися відокремлено і тільки така, від якої залежить платоспроможність і ліквідність банку. Знову ж таки посиляючись на комплексний характер умов, в яких здійснюють свою діяльність банки, й різноманітність загроз, що супроводжують банківську діяльність, ототожнювати фінансову безпеку банку з економічною неможливо. Фінансова безпека банку може розглядатися тільки в комплексі всіх видів безпеки банку і бути одним із елементів його економічної безпеки.

Основні зусилля фінансової безпеки мають бути спрямовані на забезпечення фінансової стійкості та фінансової незалежності банків, формування їх здатності зберігати свої фінансові можливості на необхідному рівні під впливом різного роду небезпек і загроз.

Ураховуючи ж сучасну ситуацію та особливості вітчизняного ринку банківських послуг можна зазначити, що забезпечення фінансової безпеки банків має здійснюватися в умовах обмежених можливостей формування фінансових ресурсів. Іноземні інвестиції для банків майже недоступні, а внутрішні ресурси під великим питанням, з одного боку, через глобальну недовіру населення до банків, а з другого — через значне зниження активності діяльності суб'єктів господарювання. Залишається один єдиний механізм — надійне збереження та безпечне використання банками наявних ресурсів. Основним завданням фінансової безпеки за таких умов буде забезпечення фінансового виживання банків та утримання хоча б на мінімальному рівні процесу відтворення фінансових ресурсів (рис. 1).

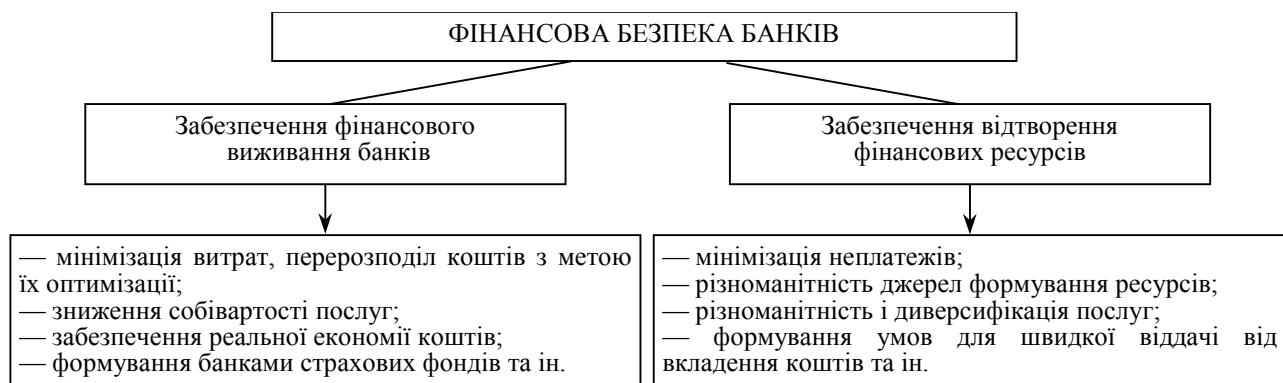


Рис. 1. Завдання фінансової безпеки банків в умовах дії негативних факторів світової фінансової кризи

Розглядаючи питання ролі інформаційної безпеки у комплексній системі економічної безпеки банку, слід звернути увагу на таке. У підприємницькій діяльності вже давно існує аксіома про взаємозалежність капіталу і знань, яка стверджує, що основою гарантованого прибутку є не капітал, а знання про сферу, регіон, об'єкт вкладання зазначеного капіталу. Тобто знання є провідною умовою прибуткової діяльності банків. За таких обставин і знання, і капітал є головними складовими у формуванні економічної безпеки, а ризик недостатніх, помилкових знань є адекватним ризику недостатності капіталу чи неякісних технологій його вкладання. Ураховуючи, що основним носієм знань є інформація, формування інформаційного ресурсу має бути одним із важливих завдань не тільки інформаційної безпеки, а й комплексної системи економічної безпеки банку.

Як показує практика, більшість банків здійснюють формування своїх інформаційних ресурсів переважно за рахунок маркетингової діяльності, що не дає їм можливості мати різнобічні знання про ситуацію, в якій вони проводять банківські операції.

Аналізуючи іноземний досвід, який у плані інформаційного забезпечення банківської діяльності є досить показовим, можна рекомендувати таке: формування банками інформаційного ресурсу має бути виділене в банках в окремий вид їх діяльності; основними формами тут за даних умов можуть бути маркетингові дослідження та інформаційно-аналітична робота (збір інформації з відкритих джерел); способами збору інформації доцільно обрати проведення інформаційного аудиту (інформаційно-аналітичне обстеження об'єкта: клієнта, конкурента, партнера) та інформаційного моніторингу (контроль інформації, що надходить в інформаційне середовище банку).

Уся інформація, що отримана від маркетингової діяльності, інформаційного моніторингу й аудиту, а також комерційної розвідки (у разі її проведення) узагальнюється, аналізується, у разі необхідності перевіряється і формується у відповідні бази даних, які є головним джерелом інформації для формування знань посадових осіб для прийняття відповідних управлінських рішень. Разом з тим така база повинна постійно оновлюватися та доповнюватися, з тим щоб не допустити її старіння і формування загроз від її використання.

Стосовно ж інформаційного забезпечення кожної конкретної банківської операції, особливо тих, які пов'язані з вкладанням коштів банку, банківськими гарантіями та зобов'язаннями банків, то воно має здійснюватись за етапами проведення вказаних операцій: підготовка до проведення операції, супроводження операції (моніторинг) та завершення операції. Якщо розглядати на прикладі кредитних операцій банку, то слід зазначити, що основними формами інформаційного забезпечення вказаної операції є: на першому її етапі — інформаційно-аналітичне дослідження позичальника, на другому — інформаційне супроводження операції, на третьому — інформаційно-аналітичне забезпечення повернення кредитних коштів. Інформаційно-аналітичні дослідження клієнтів мають здійснюватись незалежно від того, чи є відповідна інформація про них у базах даних банків, чи ні. Інформаційно-аналітичне дослідження проводиться стосовно правового статусу, фінансових можливостей, історії взаємовідносин з банками, судами, правоохоронними та податковими органами, комерційної діяльності відповідних клієнтів.

Разом з тим важливе значення у забезпеченні безпеки банківської діяльності займає ще одна складова інформаційної безпеки — гарантований захист інформаційних ресурсів банків та їх інформаційної діяльності (вироблення, поширення та використання інформації). Але тут

слід зазначити, що не можна ототожнювати інформаційний ресурс банку з його інформацією взагалі. До інформаційного ресурсу відноситься лише та частина банківської інформації, яка використовується (впливає) на формування прибутку, тобто та, яка не може мати відкритого доступу. Відповідно до Закону України «Про інформацію», така інформація має назву інформації з обмеженим доступом і поділяється на таємну і конфіденційну [6]. Тобто, банки мають у складі свого інформаційного ресурсу визначити частку інформації, яка матиме конфіденційний характер, та частку таємної інформації. Разом з тим Закон України «Про банки і банківську діяльність» встановлює чіткий перелік відомостей, що становлять банківську таємницю, а ст. 505 Цивільного кодексу України визначає ознаки інформації, що може мати характер комерційної таємниці [5, 7]. Ураховуючи зазначене, банки в межах своїх повноважень, наданих їм законодавством як суб'єктам підприємництва, з метою захисту своїх інформаційних ресурсів повинні:

- визначити перелік відомостей, що будуть віднесені до конфіденційної інформації та до комерційної таємниці;
- установити порядок доступу до таких відомостей різних категорій осіб, а також інші заходи їх захисту;
- юридично закріпити статус таких відомостей у своїх нормативних документах;
- установити правила використання зазначених відомостей для забезпечення банківської діяльності.

Визначаючи роль кадрової безпеки банку в комплексній системі його економічної безпеки, необхідно зазначити, що ефективна кадрова безпека банку має цілеспрямований вплив на формування здатності банку реалізувати свої можливості щодо досягнення економічного розвитку і стабільності. Це може бути досягнуто насамперед за рахунок високого рівня інтелекту банківських працівників, дієвої мотивації їхньої праці, формування у них банківського патріотизму, профілактики та попередження загроз, які можуть формуватися в банківських колективах, і поведінки окремих працівників. Іншими словами, кадрова безпека повинна бути направлена на те, щоб, з одного боку, сприяти мінімізації загроз від персоналу банку, а з іншого — стимулювати прагнення кожного з працівників до ефективної роботи. Умови для стабільної діяльності банку створюють високопрофесійні і віддані йому співробітники, боротьба за залучення та виховання яких повинна бути в центрі уваги кадрової політики банку.

Забезпечення кадрової безпеки з метою попередження загроз банку від його персоналу повинно здійснюватись по етапах кадрової роботи: комплектування банку персоналом, розстановка кадрів і становлення їх у посаді, контроль роботи персоналу та мотивація його лояльної поведінки, звільнення працівників з роботи в банку.

Мотивацію якісної роботи персоналу слід розуміти як внутрішню причину, що спонукає працівника на продуктивну роботу. Тому основну увагу в мотивації якісної роботи необхідно приділяти умовам роботи (комфортність, безпечність, результативність і т. п.), пам'ятаючи про те, що працівники за рахунок роботи мають забезпечити передусім свої власні потреби й інтереси. Негаразди якраз виникають у тих банків, де працівники не можуть повною мірою забезпечити свої потреби й інтереси, що є досить актуальними для працівників. Тут можна навести заходи щодо забезпечення умов роботи на підприємствах в іноземних країнах, які, порівняно з нами, менше потерпають від кадрових загроз. Зокрема, рекомендується, що робота має відповідати таким вимогам:

- мати суттєве значення в процесі виробництва;
- забезпечувати виконання обов'язків персоналом;
- сприяти удосконаленню кваліфікації працівників;
- бути засобом досягнення результату;
- приносити задоволення працівникам;
- давати працівникам можливість бути незалежними і самостійними.

До мотивації ефективної роботи може бути віднесено і стимулювання ініціативи працівників. Стимулами тут можуть бути заходи заохочення, визнання, просування у посаді, а в окремих випадках і умови роботи.

Тобто, кадрова безпека як стан певних умов роботи працівників є досить різнобічною і динамічною. Водночас її заходи повинні мати системний характер і передбачати формування умов попередження, своєчасного виявлення та локалізації насамперед фактів скоєння працівниками правопорушень і злочинів. В узагальненому вигляді такий підхід може бути реалізовано за напрямками, вказаними на рис. 2.

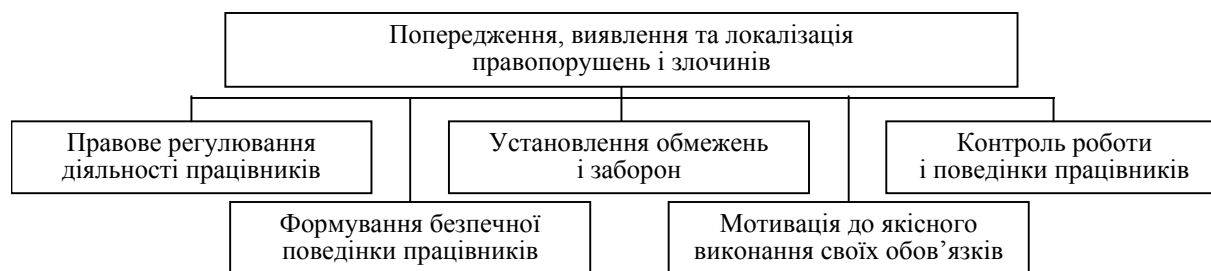


Рис. 2. Напрями, за якими кадрова безпека банку має вживати заходів щодо попередження, виявлення та локалізації правопорушень і злочинів, скоєних працівниками банку

Виходячи з викладеного можна зазначити, що формування системи економічної безпеки банку насамперед з погляду її комплексного характеру має найефективніше забезпечити захист основних його ресурсів і створити сприятливі умови для стабільного і перспективного розвитку банку.

Література

1. Барановський О. І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення) / Барановський О. І. — К.: КНТЕУ, 2004. — 759 с.
2. Зубок М. І. Безпека банківської діяльності : навч. посіб. / Зубок М. І. — К.: КНЕУ, 2002. — 190 с.
3. Колосов А. В. Экономическая безопасность хозяйственных систем / Колосов А. В. — М.: Издательство РАГС, 2001. — 446 с.
4. Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство / [Геєць В. М., Кизим М. О., Клебанова Т. С. та ін.] : за ред. В. М. Гейця. — Х.: ВД «ІНЖЕК», 2006. — 240 с.
5. Про банки і банківську діяльність // Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III із змінами і доповненнями // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.rada.kiev.ua.
6. Про інформацію // Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-XII із змінами і доповненнями // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.rada.kiev.ua.
7. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV / Верховна Рада України // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.rada.kiev.ua.
8. Экономическая безопасность России : общ. курс / [Сенчагов В. К., Губин Б. В., Павлов В. И. и др.] ; под ред. В.К.Сенчагова; РАН. Ин-т экономики и др. — М.: Дело: Акад. народ. хоз-ва при Правительстве Рос. Федерации, 2005. — 895 с.
9. Ярочкин В. И. Безопасность банковских систем / Ярочкин В. И. — М.: Ось-89, 2004. — 416 с.

Статтю подано до редакції 12.02.11 р.